

המוסד לעליה ב' – 'המוסד' מאת: סמק ינאי (ממפקדי הפלי"ם)

בישוב היהודי בארץ היו מפלגות וארגונים צבאיים החלוקים בדעותיהם לגבי הדרכים להגשמת הציונות. עם זאת, בכל המתייחס לעליה ולהעפלה היתה אחדות דעים והסכמה. ה'הגנה', הארגון הצבאי שהקיף את רוב היישוב היהודי בא"י, הקים את המוסד לעליה ב', בקיצור 'המוסד'. הוא נקרא 'ב' כי עליה א' היתה עם רשינות עליה של השלטון הבריטי. 'המוסד' היה המפקדה העליונה במערכת ההעפלה על כל שלוחותיה. 'המוסד' פעל ברחבי אירופה, אסיה, אפריקה וארצות הברית. להלן רשימה חלקית של תחומי פעילותו:

רכישת אוניות בחשאי, בתנאי שוק אוניות שלאחר המלחמה, שיפוצן האוניות והכנתן לקליטת עולים; שכירת רבי חובלים וצוותים למשימה בלתי ליגלית ומסוכנת; ציוד האוניות בדלק, מזון ומים בהתאם לימי ההפלגה הצפויים ומספר הנוסעים; ריכוז העולים במרכזי היציאה, קביעת המועדים לעליה לפי קבוצות והדרכתם; קיום רשת קשר אלחוטי, רשת גדעון, בין התחנות באירופה, ארץ ישראל ואוניות בים; קיום יחסים שוטפים וחשאיים עם שלטונות ו/או ארגונים שונים בארצות המוצא; ייזום וקיום קורסים לחובלים בהם אומנו אנשי הפלי"ם, מפקדי האוניות; ניהול מערכת כספים, העברת הכספים מארץ לארץ לפי הצורך;

הארגון פעל בחשאי, עם הנהלה מצומצמת, עם משרדים מעטים וצנועים, כמעט ללא ניירת ובחשאייות מירבית. ההעפלה היתה בלתי ליגלית רק ביחסים עם הבריטים. הממשלות בארצות המוצא שיתפו פעולה והיו מודעות במהלכים של המוסד ועמדו מול המכשולים שהציבו הבריטים. ללא שיתוף פעולה זה היתה ההעפלה בלתי אפשרית. המוסר נצרך לכסף רב לקניית אוניות, ציודן ושכירת הצוותים. חלק ניכר מכספים אלה נפרעו בדרכים לא מקובלות. שאול אביגור היה אומר: "העסקים השחורים של עם ישראל חייבים להיות נתונים בידי אנשים ללא רבב".

"המשרד" - מרכז העצבים של ההעפלה, היה בוועד הפועל של ההסתדרות בשד' רוטשילד בתל-אביב. שם ישבו: אליהו גולומב, ישראל גלילי ושאול אביגור. זכור לפלי"ם חדר מס' 17 בוועד הפועל בו ישב מוישלה צ'רבינסקי שחלש על "המשרד". במדינות היציאה באירופה מונה ראש תחנה.

נזכיר כאן את שמותיהם של אחדים מראשי ה'מוסד':

ביוון היו לוי שוורץ ויאני אבידוב; בצרפת היו שמריה צמרת וזאב הדרי; בארצות מזרח אירופה היו משה אגמי, שייקה דן, יצחק בן-אפרים, אפרים שילה ואחרים; בארה"ב פעלו זאב שינד ודוידקה נמרי; המרכז באירופה היה בפריס ובשווייץ. שם ישבו שאול אביגור, זאב הדרי, פינו גינצבורג וזכריה קיקיון; בחיפה היו דוד'קה נמרי וגרישה שינקמן, הממונים על האוניות המגיעות ועל שליחי הפלי"ם.

רוב ראשי ה'מוסד' היו חברי קיבוצים או מושבים.

דוד'קה היה המתאם עם הפלמ"ח ועם הפלי"ם. הוא היה ה"אבא" של אנשי הפלי"ם החל במחנה האמונים בשדות-ים, דרך שילוחם לאירופה, התחמקותם ממעצר בנמל חיפה בהגיעם באוניות ועד הקשר עם משפחותיהם בהיעדרם מהארץ. דוד'קה היה האחראי על הורדת המעפילים בחוף, מאוניות שלא נתפסו, ופיזור המעפילים למקומות מסתור. עם דוד'קה היה לכל איש הפלי"ם קשר אישי, קרוב ומיוחד.

אנשי הפלי"ם באירופה, בזמן ההמתנה להפלגה באוניות, היו כפופים להוראות ראשי 'המוסד' וסייעו להם בהכנת האוניות, ריכוז המעפילים והכנתם להפלגה בים. גרישה שניקמן פעל בנחרצות והתמדה ביחד עם דוד'קה.

נוכח עוצמת הכוחות הבריטים המעורבים במלחמה בהעפלה והמצב שהתפתח עקב זאת עלו לדיון ב'מוסד' 2 חלופות להגברת הפעולות:

א. המשך הפעילות ע"י ספינות קטנות רבות, כך שבלילה אחד תגענה לחוף הארץ ספינות אחדות, בעת ובעונה אחת, ואוניות הצי הבריטי לא תוכלנה לטפל בכלן ביחד וחלק מהן תפרוצנה את ההסגר;

ב. רכישת והפעלת אוניות גדולות, בעלות קיבולת של אלפי עולים. ברור היה כי אוניות אלה תיתפסנה ע"י הצי הבריטי, אבל תהיה להן השפעה רבה ביותר על המורל במחנות העולים ועל המערכה הכללית במאבק לעליה חופשית.

הנהלת 'המוסד' החליטה לעשות מאמץ ולרכוש אוניות גדולות, אך לא להפסיק הפעלת ספינות קטנות.

שליחי 'המוסד' שיצאו לארה"ב גילו יוזמה ותושיה רבה ונעזרו בציבור יהודי אוהד אשר שיתף פעולה בכל השלבים: גיוס כספים, מציאת אוניות, עזרה מקצועית וחוקית ברכישתן וגיוס ימאים מתנדבים להפעלתן. למעלה מ-200 מתנדבים מארה"ב וקנדה השתתפו במערכת ההעפלה. רובם שרתו כצוותים ב-10 האוניות הגדולות אשר הביאו כ-32,000 מעפילים. אחר המתנדבים נהרג ע"י הבריטים במאבק באוניה 'יציאת אירופה תש"ז'.

גם חברי ה'הגנה' המגויסים בצבא הבריטי היו פעילים בהעפלה ונקראו בשם כללי: 'החבורה'. גם הם היו כפופים למרות 'המוסד'. ראשוני 'החבורה', שהגיעו לאיטליה בשנת 1944, הניחו את התשתית הראשונה למערכת ההעפלה והמשיכו בפעולתם תקופה ארוכה. אנשי 'החבורה' עסקו בריכוז המועמדים לעליה, הובלתם לאוניות, באספקת ציוד ומזון לאוניות בהפלגתן בים.